కర్మకాండ భాస్కర్

గ్రంధ కర్త - హింది మూలము

వేదమూర్తి, తపోనిష్ఠ పండిత శ్రీరామ శర్మ ఆచార్య

9. అన్త్యేష్టి సంస్కారము

సంస్కార ప్రయోజనం : భారతీయ సంస్కృతి యజ్ఞీయ ఆదర్శాల సంస్కృతి. యజ్ఞీయ ఆదర్శాలకు అనుగుణంగా జీవించడమే జీవించే పద్ధతి. జీవితం అవసానదశకు చేరినపుడు కూడ దానిని యజ్ఞభగవానుని పరమ - పవిత్ర ఒడిలో నిద్రపుచ్చాలి. ఇదే మంచి పద్ధతి. జీవన సమాప్తి యజ్ఞీయ కార్యంలోనే జరగాలి. స్థూల రూపంలో అగ్నిని జ్వలింపజేసి వస్తువులను హోమం చేయడమే అగ్నిహోత్రం అంటారు. కాని దాని తాత్త్విక అభిప్రాయం పరమార్థ ప్రయోజనమే. ఎండిన ఫలాలు, మృష్టాన్నము (పొంగలి, నెయ్యి, ఔషధాలు) మొదలైన విలువగల మరియు ఆవశ్యక వస్తువులను వాయుశుద్ధి కోసం వ్యాపింపజేయడం జరుగుతుంది. అదే విధంగా మానవ వైభవానికి చెందిన సమస్త శక్తులను విశ్వకల్యాణం కోసం వ్యాపింపజేసుకునే ఉత్సాహాన్ని జాగృతం చేసుకోవాలి.

మనిషి శరీరం నుండి ప్రాణం వెళ్ళిపోయిన తరువాత దానిని ఏమి చేయాలి? ఋషులు ఎంతో ఆలోచించిన తరువాత నరుని తనువు ఎవరికైనా దానం చేయడంలోనే ప్రయోజనం సిద్ధిస్తుందనే నిర్ణయానికి వచ్చారు. ఒక బృహత్తర ప్రదర్శన చేస్తూ మృత శరీరానికి అన్త్యేష్టి చేయాలి. అంతిమ వీడ్కోలు యివ్వడానికి వచ్చిన బంధుమిత్రులు, పరిచితులందరికి జీవనోద్దేశాన్ని అర్థం చేసుకునే అవకాశం లభించాలి. అందుకోసమే యజ్ఞ కార్యక్రమాన్ని నిర్వహిస్తూ అందులోనే మృతుని శరీరాన్ని హోమం చేయాలి. జీవితానికి చెందిన అన్ని రీతి-నీతులు, యజ్ఞ దర్శనంతోనే ప్రభావితమవుతాయి. కనుక జీవితం అంతం కూడ ఆ గొప్ప సత్యంతోటి జోడించబడాలి. ఇదే ఉత్తమమైనది. మృతుని బంధువులు శోకించడం స్వాభావికం. ఈ శోకతప్త ప్రవాహాన్ని యజ్ఞ కార్యం వైపు మరల్చాలి.

తత్సంబంధిత చిన్న, పెద్ద కర్మకాండలలో లగ్నం చేస్తే వారి మనసుకు ఉపశమనం లభిస్తుంది. శోక-సంతాప హృదయాలు తేలికపడతాయి. సంస్కారానికి సంబంధించిన ప్రేరణలు, జీవనోపయోగమైన సిద్ధాంతాలను హృదయాలలో పదిలపరచుకునే సహకారం సిద్ధిస్తుంది. ఇలాంటి అనేక ప్రయోజనాలు అంత్యేష్టి సంస్కారంలో ఉన్నాయి.

ప్రస్తుత కాలంలో ప్రజలు శవాన్ని కట్టెల మధ్య వుంచి తగులబెడుతున్నారు. ఇది మృతుని పట్ల అగౌరవాన్ని ప్రదర్శించినట్లే అవుతుంది. ఈ విషయంలో హడావిడి, పొరపాటు పనికిరాదు. అంత్యేష్టి యజ్ఞాన్ని అదే ప్రేమతో, గౌరవంతో చేయడమే ఉచితం. ఈ సంస్కారంలోని ప్రతి కార్యక్రమాన్ని సరియైన రీతిలో, సరియైన వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేసుకొని, జాగ్రత్తగా నిర్వహించాలి. దానిలోనే స్వజనుల ప్రేమ, గౌరవం ప్రస్ఫుటమవుతుంది.

పూర్వవ్యవస్థ: అంత్యేష్టి సంస్కార సమయంలో శోకవాతావరణం నిండి వుంటుంది. అధికశాతం మంది సరియైన రీతిలో ఆలోచించి పనిచేసే స్థితిలో వుండరు. కనుక వ్యవస్థ ఏర్పాట్లలో విశేష ధ్యానం వుంచాలి. సంయమనం పాటించే అనుభవజ్ఞులైన వ్యక్తుల సహకారాన్ని తీసుకొని వ్యవస్థ ఏర్పాట్లు అప్పజెప్పాలి.

వ్యవస్థ సూత్రాలు ---

మృతుని కోసం నూతన వస్త్రాలు, మృతక శయ్య (పాడె), దాని మీద పరచడానికి దర్భలు లేదా మృతక వస్త్రం సిద్ధంగా వుంచాలి.

పాడెను అలంకరించడానికి పుష్పాక్షతలు.

పిండదానం కోసం ఒక పావు జొన్నపిండి, నువ్వులు, బియ్యం మొదలయిన వాటిని కలిపి తయారు చేయాలి. జొన్నపిండి దొరకకపోతే గోధుమ పిండితో చేయవచ్చు.

కొన్ని ప్రాంతాలలో సంస్కారం కోసం అగ్నిని ఇంటి వద్దనుండి తీసుకెళ్ళే ఆచారం వున్నది. ఆ ఆచారం వుంటే ఆ ప్రకారమే చేయవచ్చు. లేకపోతే శ్మశాన

ఘాట్ వద్ద అగ్నిని యిచ్చే లేదా మంత్రంతోపాటు అగ్గిపెట్టెతో అగ్నిని జ్వలింపజేయవచ్చు.

పూజా పళ్ళెము, కుంకుమ, అక్షతలు, పుష్పాలు, అగర్‌బత్తీలు, అగ్గిపెట్టె మొదలైనవి సిద్ధంగా వుంచుకోవాలి.

సుగంధిత హవన సామాగ్రి, ఆవు నెయ్యి, సుగంధిత సమిధలు, చందనం, ఎండిన తులసి మొదలయినవి సమయానుకూలంగా తగినన్ని ఏర్పాట్లు చేసుకోవాలి.

వర్షపు వాతావరణం వుంటే అగ్నిని ప్రజ్వలింపజేయడం కోసం ఎండుగడ్డి, సాంబ్రాణి పొడి మొదలైన వాటిని తగినంత మోతాదులో సేకరించుకోవాలి.

పూర్ణాహుతి (కపాల క్రియ) కోసం ఎండుకొబ్బరి కురిడీకి రంధ్రం చేసి నెయ్యిపోసి సిద్ధముగా వుంచుకోవాలి.

వసోర్ధారా మొదలైన నేతి ఆహూతుల కోసం లోటా లేదా ఇతర ఏదైనా పాత్రను ఒక పొడుగాటి వెదురు కర్రకు కట్టి తయారుచేసుకోవాలి. దానితో నేతి ఆహుతులు ఇవ్వాలి.

క్రమవ్యవస్థ : అన్త్యేష్టి సంస్కారం కూడ ఇతర సంస్కారాల లాగే కనబడుతుంది. దీనికి కూడ సంస్కార గౌరవాన్నివ్వాలి. మృతాత్మ సద్గతికోసం చేసే కర్మకాండ సమయంలో దానిని చేయించే పురోహితుడు, చేసే సంబంధీకులు మరియు హాజరైన హితులు మొదలైన అందరినీ భావనాత్మకంగా ఏకం చేయాలి.

ఈ కర్మకాండ సమయంలో నిర్వాహకుడు విశేషమైన వివేకాన్ని, సమతుల్య వాస్తవికతను ప్రదర్శించాలి. మృత్యువులో అత్యంత గొప్ప దార్శనిక ప్రేరణలు వుంటాయి. కాని శోక వాతావరణంలో ఆదర్శాలను వల్లించే సంభాషణలు అసందర్భంగా వుంటాయి. అందువలన ప్రతి శిక్షణ అనుభవము, జ్ఞానంతో జోడించి పరిమిత మాటలలో చెప్పాలి.

సంస్కారం రెండు భాగాలుగా చేయవచ్చు. 1. ఇంటివద్ద మరియు మార్గంలో 2. శ్మశానంలో చేసిది. పూర్వవ్యవస్థకు అనుగుణంగా కావలసిన

సామాగ్రిని ఇంటివద్దనే సిద్ధపరచుకోవాలి. ఇంటి వద్దే మృతునికి స్నానం చేయించడం, వస్త్రాలు ధరింప జేయడం, మృతుక శయ్య (పాడె)ను తయారు చేయడం, అవసర సామాగ్రిని సిద్ధం చేయడం లాంటివి ఒకేసారి ప్రారంభించవచ్చు. లోపల శవ సంస్కారం, సంకల్పం పిండదానం చేసి శవాన్ని బయటకు తీసుకొచ్చి పాడెమీద పడుకోబెట్టాలి. అక్కడ ప్రాథమిక పుష్పాంజలి యిచ్చి శవయాత్ర ప్రారంభించాలి.

శవ సంస్కారం

దిశ-ప్రేరణ : భారతీయ సంస్కృతి దేవ సంస్కృతి. జీవితాన్ని అనంత ప్రవాహంగా గౌరవిస్తారు. మృత్యువు జీవితాన్ని ఛేధించే భయానక క్రియకాదు. జీవితాన్ని జీర్ణం చేసే హితకరమైన ప్రక్రియగా భావిస్తారు. ఆత్మ మహాతత్వం వైపు పయనించినపుడే శరీరంలోని పంచ తత్వాలను కూడ పంచ భూతాలలో పరివర్తన చేయించాలి. జీవాత్మకు సద్గతి లభించడం కోసం శరీరంలోని పంచతత్వాలను పంచభూతాలలో కలపడం కోసం యజ్ఞీయ పరిపాటిని ఆచరిస్తాము. దానికోసం శవాన్ని పవిత్రం చేయాలి. ఈ పుణ్య ప్రక్రియలో శోకం బాధను కలిగిస్తుంది. దుఃఖం స్వాభావికం మృతుని స్నేహాన్ని కోరుకునే వారి వలనే దుఃఖం కలుగుతుంది. కాని దుఃఖించడానికి బదులుగా మృతుని ఆత్మ సద్గతికి ప్రాముఖ్యతనిస్తూ నిర్ధారిత కర్మకాండలో అందరూ భావనాత్మకంగా పాల్గొనాలి. అందరి దృష్టిని సంస్కారానికి అనుగుణంగా మలచి కార్యక్రమాన్ని ప్రారంభించాలి. ఆచారానికి అనుగుణంగా ఇంటిలోనే స్నానం చేయించి తీసుకెళ్ళడం, నది సమీపంలో అయితే అక్కడ స్నానం చేయించవచ్చు. ఇంటిలో స్నానం చేయించడం వలన స్వచ్ఛమైన వస్త్రాలను సులువుగా ధరింపజేయవచ్చు.

క్రియ-భావన : ఇంటిలో భూమిని కడిగి పేడతో అలికి శుద్ధం చేసి, స్వస్తిక్ వేసి తయారు చేయాలి. శవానికి శుద్ధ జలం లేదా గంగాజలంతో లేదా తడి గుడ్డతో తుడిచి, శుద్ధ వస్త్రాలను ధరింపజేసి ఆ స్థానంలో పడుకోబెట్టాలి. మృతుక కర్మలను చేసేవారు పవిత్ర జలాన్ని చల్లాలి. శరీరంలోని పంచభూతాలు యజ్ఞానికి ఉపయోగకరంగా తయారవుతున్నాయని, పొరపాటున ఈ శరీరాన్ని

చెడు కార్యాలలో ఉపయోగించబడి వుంటే శరీర యజ్ఞానికి పూర్వం వున్న చెడు సంస్కారాలు తొలగింపబడుతున్నాయని భావన చేయాలి. "ఓం ఆపోహిష్ఠా", మొదలయిన మంత్రాలు చెబుతూ శవానికి స్నానం చేయించాలి.

చందనం, పుష్పాలు మొదలయిన వాటిలో శవాన్ని అలంకరించాలి. భవిష్యత్తులో ఈ పంచభూతాలతో మరేదయినా శరీరం తయారయితే అది ఆదర్శ జీవనానికి సహాయపడాలనే భావన చేయాలి. ఈ క్రింది మంత్రంతో శవాలంకరణ చేయాలి.

ఓం యమాయ సోమం సునుత, యమాయ జుహుతా హవిః |
యమం హ యజ్ఞోగచ్ఛతి, అగ్నిదూతో అరంకృతః || - ఋ. 10.14.13

దీని తరువాత అంత్యేష్టి సంస్కారం చేసే వారు దక్షిణంవైపు తిరిగి కూర్చోవాలి. పవిత్రి ధారణ చేసి చేతిలో యవలు, అక్షతలు, పుష్పాలు, జలం, దర్భలు తీసుకొని సంస్కార సంకల్పం చేయాలి.

.... నామాऽహం (మృతుని పేరు) ప్రేతస్య ప్రేతత్వ - నివృత్యా ఉత్తమ లోకప్రాప్త్యర్థం ఔర్ధ్వదేహికం కరిష్యే।

సంకల్పం తరువాత ప్రథమ పిండదానం చేయాలి. (మంత్రం ముందు ఇవ్వబడింది). తరువాత శవాన్ని బయటకు తీసుకువచ్చు పాడెమీద పడుకోబెట్టాలి. ఈ యాత్ర అందరూ చేయవలసిందే. కాబట్టి కర్మలను, చేయదగిన కర్మలతో పోల్చుకుంటూ వుండాలని భావన చేయాలి.

మంత్రం :

ఓం వాయురనిలమమృతమథేదం భస్మాన్త శరీరమ్ |
ఓం క్రతో స్మర కృత గ్వంగ్ స్మర, క్రతో స్మర కృత గ్వంగ్ స్మర || - ఈశ. 17

శవాన్ని పాడెమీద పడుకోబెట్టిన తరువాత తాళ్ళతో బంధించి, అలంకరించి రెండవ పిండాన్ని అర్పించాలి. ఇప్పుడు అందరూ పుష్పాంజలి ఇవ్వాలి. చేతిలో పుష్పాలు తీసుకొని స్వస్తి వాచనం చెప్పాలి. మృతుని సద్గతి

కోసం మరియు స్వయంగా సద్గతిని పొందే పాత్రతను పొందగలిగే బలమైన ఆకాంక్షను వ్యక్తీకరిస్తూ సూక్ష్మ జగత్తులోని దివ్యశక్తుల సహకారంతో నిండిన వాతావరణాన్ని నిర్మిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి. స్వస్తివాచనం తరువాత మరలా **'ఓం క్రతో స్మర'** మంత్రం చెబుతూ పుష్పాక్షతలు అర్పించాలి. ఆ తరువాత **'ఓం అగ్నేనయ సుపథారాయే'** మంత్రం చెబుతూ శవయాత్ర ప్రారంభించాలి.

పిండదానం

దిశ-ప్రేరణ : అంత్యేష్టి సంస్కారంలో అయిదు పిండాలను దానం చేస్తాము. ఇది ఒక కఠోర సత్యానికి గుర్తుగా వుంటుంది. జీవ చేతన శరీరంలో బంధింపబడి వుండదు. దానిని సంతృప్తి పరచడానికి శరీరగత స్వార్థ మోహాలనుండి బయటపడవలసిన అవసరం వుంటుంది. జీవాత్మ శాంతి కోసం వ్యాపక జీవ చేతనను తృప్తిపరచడం కోసం మృతుని సాధనాలను అర్పించడం జరుగుతుంది. పిండదానం ఈ గొప్ప పరిపాటిని నిర్వర్తించడానికి ప్రతీకగా నిలుస్తుంది.

క్రియ-భావన : ఒక్కొక్క పిండాన్ని కుడిచేతిలోకి తీసుకోవాలి. దాని మీద దర్భలు, యవలు, నువ్వులు, అక్షతలు చల్లి మంత్రం చెప్పాలి. మంత్రం పూర్తయిన తరువాత బొటన వేలి వైపు నుండి (పితృతీర్థముద్ర) పిండాన్ని నిర్ధారిత స్థానంలో సమర్పించాలి. జీవాత్మ హితం-సంతోషం శరీరానికే పరిమితం కాదు. దాని తరువాత కూడ వుంటుంది. అంతటా వ్యాపించి వున్నదాని హితం మరియు సంతోషం కోసం ప్రయత్నిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి.

ప్రథమ పిండాన్ని ఇంటిలోపల శవసంస్కారం చేసి, సంకల్పం తరువాత సమర్పించాలి. పిండాన్ని కటి ప్రదేశంపై వుంచాలి.

.....నామాऽహం (మృతుని పేరు).... మృతిస్థానే శవనిమిత్తకో బ్రహ్మాదైవతో వా, ఏష తే పిండో, మయా దీయతే, తవోపతిష్ఠతామ్ ||

రెండవ పిండం బయట శవశయ్య (పాడె) మీద శవస్థాపన తరువాత యివ్వాలి. పిండాన్ని పొట్టమీద వుంచాలి.

... నామాఽహం (మృతుని పేరు) ..... ద్వారదేశే, పాన్థ నిమిత్తకో, విష్ణుదైవతో వా, ఏష తే పిణ్డో, మయా దీయతే, తహోపతిష్ఠతామ్ ||

మూడవ పిండం మార్గమధ్యలో నాలుగు రోడ్లు కూడలి (చౌరస్తా)లో యివ్వాలి. పిండాన్ని పొట్ట, వక్షస్థల సంధిప్రదేశంలో వుంచాలి.

.........నామాఽహం.......... (మృతునిపేరు) .... చత్వరస్థానే ఖేచరనిమిత్తక ఏష తే పిణ్డో, మయా దీయతే, తహోపతిష్ఠతామ్ |

నాల్గవ పిండం శ్మశానం వద్ద శరీరాన్ని దింపి ఛాతీమీద అర్పించాలి.

... నామాఽహం .... (మృతుని పేరు) శ్మశాన స్థానే విశ్రాన్తిని మిత్తకో, భూతనామ్నా రుద్రదైవతో వా ఏష తే పిణ్డో మయా దీయతే తహోపతిష్ఠతామ్ ||

ఐదవ పిండాన్ని చితారోహణం తరువాత దానం చేయాలి. పిండాన్ని తలపై వుంచాలి.

..... నామాఽహం ... (మృతుని పేరు) చితాస్థానే వాయు నిమిత్తకో యమ దైవతో వా ఏష తే పిణ్డో మయా దీయతే తహోపతిష్ఠతామ్ ||

భూమి సంస్కారము

దిశ–ప్రేరణ : శ్మశాన ఘాట్ వద్దకు వచ్చిన తరువాత శవాన్ని ఉపయుక్త స్థానముందుంచి నాల్గవ పిండాన్ని ఛాతీమీద వుంచాలి. చితిని పేర్చవలసిన చోట భూమిని శుభ్రం చేసి, నీళ్ళు చల్లి, పేడతో అలకాలి. దానిని యజ్ఞవేదిక లాగా స్వచ్ఛంగా తయారు చేయాలి. కొంతమంది ముందుగానే అక్కడకు వెళ్ళి కార్యాన్ని పూర్తి చేయాలి. చితిని పేర్చేముందు మంత్రాలతో కార్యాలను నిర్వహించాలి. ధర్తీమాత ఋణాన్ని గుర్తుంచుకోవాలి. భూమాత ఒడినుంచే వచ్చాము. అందులోనే నిద్రపోవాలి. కనుక ఆమెను అగౌరవ పరిచే

పనులను ఆచరించరాదు. ధర్తీమాత శ్రేష్ఠ సంస్కారాలు కోరుతుంది. జీవితాన్ని ఒక కొత్త మలుపు తిప్పే, సిద్ధులు నివాసముండే శ్మశాన భూమికి నమస్కరించాలి. పవిత్రంగా చేసి ఉపయోగించుకోవాలి.

క్రియ-భావన : అంత్యేష్టి సంస్కారం చేసే వ్యక్తి సిద్ధంగా వున్న భూమికి నమస్కరించి ప్రదక్షిణ చేయాలి. ఈ సిద్ధి ధాత్రి భూమి మృతునికి కావలసిన ప్రయోజనాలు ప్రసాదించుగాక.

మంత్రం :

ఓం దేవస్య త్వా సవితుః, ప్రసవే ऽశ్వినోర్బాహుభ్యాం, పూష్ణో
హస్తాభ్యామ్ | సరస్వత్యై వాచో యన్తుర్యన్త్రియే,
దధామి బృహస్పతేష్ట్వా, సామ్రాజ్యేనాభిషించామ్యసౌ || - 9.30

భూసించనము-పూజ : జలపాత్ర తీసుకొని మంత్రంతో పాటు దర్భలతో భూమి మీద నీళ్లు చల్లాలి. ఈ యజ్ఞభూమిని మంత్రశక్తితో పవిత్రం చేస్తున్నట్లు భావన చేయాలి.

ఓం శుద్ధవాలః సర్వశుద్ధవాలో, మణివాలస్తఽఆశ్వినాః,
శ్యేతః శ్యేతాక్షోఽరుణస్తే, రుద్రాయ పశుపతయే కర్ణా,
యమాఽఅవలిప్తా రౌద్రా, నభోరూపాః పార్జన్యాః | - 24.3

|| ఓంకార లేఖనం ||

తరువాతి మంత్రంతో మధ్యమవేలితో భూమిమీద ఓం వ్రాసి పూజ చేయాలి. భూమిలో దివ్య సంస్కారాలు నిండుతున్నట్లు భావన చేయాలి.

ఓం ఓమాసశ్చర్షణీధృతో, విశ్వే దేవాసఽఆగత్ |
దాశ్వా గ్వంగ్ సో దాశుషః సుతమ్ । ఉపయామగృహీతోఽసి,
విశ్వేభ్యస్త్వా, దేవేభ్య ऽ ఏష తే యోనిర్విశ్వేభ్యస్త్వా దేవేభ్యః | -7.33

మర్యాదాకరణ (సమిధారోపణ)

యజ్ఞకుండము నాలుగువైపులా మెట్లు కడతాము. ఆ ఉద్దేశ్యాన్ని పూర్తి చేయడానికి నాలుగు పెద్ద-పెద్ద కట్టెలను నాలుగు దిక్కులలో స్థాపించాలి. మిగిలిన కట్టెలను ఈ నాలుగింటి మధ్యలో పేర్చాలి. దహన క్రియ చేసే వ్యక్తి సమిధులను స్థాపించాలి.

ప్రథమ సమిధ (తూర్పు దిక్కున)

దిశ-ప్రేరణ : జీవితానికి నాలుగు దిక్కులే హద్దు. ప్రతి దిక్కులోను కట్టుబాటు వుంటుంది. వాటి మధ్యలోనే తిరుగుతూ వుండాలి. కట్టుబాట్లు ఉల్లంఘించి విశృంఖలంగా తయారుకాకూడదు. మృత శరీరం నాలుగువైపులా నాలుగు సమిధలను స్థాపించి ఈ నిర్దేశాన్నివ్వాలి. మొదటి కట్టుబాటు ధనానికి సంబంధించినది. ధనాన్ని ఆర్జించవలసిందే. కాని అవినీతితో కాదు. అది కూడ అధికంగా వుండకూడదు. దానివలన సమాజంలో అసమానతలు, ఈర్ష్య, విలాసం ఉత్పన్నమవుతాయి. శరీర రక్షణ, కుటుంబ పోషణ కోసం ఆ జీవన ధనార్జన అవసరమే. అయితే దానిని అవసరాలకు ఉపయోగించుకోవడం మాత్రమే అని తెలుసుకోవాలి. ధనార్జన పెంచే మోహంలో పడి దానిని గర్వము, గౌరవ విషయంగా భావించకూడదు. ధనార్జన కోరిక వేళ్ళూనుకుంటే మనిషి జీవన ప్రయోజనాన్ని కాపాడుకోవడానికి అవకాశం లభించదు. ఆ కోరిక వుండదు. కనుక ఒక కట్టెను తూర్పు దిశలో ధనాకాంక్షను పరిమితం చేయడానికి పెట్టాలి.

క్రియ-భావన : మంత్రోచ్చారణతో పాటు తూర్పు వైపున సమిధను స్థాపించాలి. హాజరైన వారందరూ ధన-సాధనాల ఉపయోగ కట్టుబాటును స్వీకరిస్తున్నామని భావన చేయాలి. మృతుడు ఈ దిశగా ఏదైనా పొరపాటు చేసి వుంటే, అతని హితులుగా తమ సాధనాలలో ఒక భాగాన్ని సత్కార్యాలలో వెచ్చిస్తూ ఆ పుణ్యాన్ని సమిధతో స్థాపించాలి. మృతాత్మ సద్గతి కోసం ప్రార్థించాలి.

ఓం ప్రాచీ దిగగ్నిరధిపతిరసితో, రక్షితాదిత్యా ఇషవః |
తేభ్యో నమోऽధిపతిభ్యో నమో, రక్షితృభ్యో నమఽఇషుభ్యో
నమఽఏభ్యో అస్తు | యో౽స్మాన్ద్వేష్టి యం వయం, ద్విష్మస్తవం
వో జమ్భే దధ్మః | - అథర్వ. 3.2.7.1

ద్వితీయ సమిధ (దక్షిణ దిక్కులో)

శిక్షణ-ప్రేరణ : రెండవ సమిథ కామ వాసనలకు సంబంధించిన కట్టుబాట్లను పాటించడానికి - కామాగ్నిలో ఎంత భోగలాలస ఇంధనం పోస్తే అంత భగ్గున మండుతుంది. అందువలన మానసిక, శారీరక ఆరోగ్యము, ఆత్మబలం - ఈ మూడింటి దృష్టిలో కామ కోరికలను ఎంత కట్టడి చేస్తే అంత మంచిది. వ్యక్తికి, సమాజానికి బ్రహ్మచర్య పాలన అత్యంత అవసరము. జీవన రసాన్ని అనవసరంగా నష్టపరచుకునే వ్యక్తులు శారీరకంగా, మానసికంగా, ఆత్మీకంగా బలహీనులవుతారు. స్త్రీ శరీర రచన కూడ ఇతర జీవ జంతువుల వలెనే వుంటుంది. అప్పుడప్పుడు మాత్రమే కామసేవన వత్తిడులను తట్టుకోగలదు. సంతానోత్పాదనలో స్త్రీ శక్తి బాగా క్షీణిస్తుంది. జనాభా పెరుగుదల, ఆహార కరువు, నిరుద్యోగం మొదలయిన అనేక కఠిన పరిస్థితులు సమాజంలో ఉత్పన్నమవుతాయి. గృహస్థ ఆర్థిక స్థితికూడ అధిక సంతానంతో చరమ దశకు చేరుకుంటుంది. ఈ విధంగా ఎటు చూసినా బ్రహ్మచర్య పాలన అత్యంత అవసరము.

క్రియ-భావన : మంత్రోచ్ఛారణతోపాటు దక్షిణదిశలో సమిధను సమర్పించాలి. అందరూ కామవాసన కట్టుబాట్ల సిద్ధాంతాన్ని అంగీకరిస్తున్నామని భావించాలి. ఈ విషయంలో మృతుడు ఏవైనా లోపాలు చేసివుంటే, తన సంబంధీకులుగా, దీనికి పరిష్కారంగా తపశ్చర్యను అవలంబిస్తూ, కనీసం మూడురోజులు దృష్టిని, ఆచరణను పవిత్రంగా వుంచుకొని తపస్సు చేస్తూ మృతాత్మకు సద్గతి లభించాలని ప్రార్థిస్తున్నాము. ఈ పుణ్యాన్ని రెండవ సమిధతో స్థాపించాలి.

మంత్రం :

ఓం దక్షిణా దిగిన్ద్రో ऽధిపతిస్తిరశ్చిరాజి, రక్షితా పితర ऽ ఇషవః | తేభ్యో నమో ऽధిపతిభ్యో నమో, రక్షితృభ్యో నమ ऽఇషుభ్యో నమ ऽఏభ్యో అస్తు| యో ऽస్మాన్ద్వేష్టి యం వయం, ద్విష్మస్తం వో జమ్భే దధ్మః || - అథర్వ 3.27.2

తృతీయ సమిధ (పశ్చిమ దిక్కులో)

దిశ-ప్రేరణ : మూడవ సమిధ కీర్తి కాముకత కట్టుబాటుకు సంబంధించినది. లోక మర్యాద కోసం చెడు కార్యాలలో పడకుండా, సత్కర్మలను ఆచరించడం ద్వారా లోకంలో గౌరవింపబడాలనే కోరిక ఒక పరిమితి వరకు వుంటే మంచిదే. అయితే అది కాంక్షగా మారితే అవాంఛనీయ ఉపాయాలను ఆలోచించి ఉత్తమ పదవి పొందాలనే కాంక్ష ఉదయిస్తుంది. అప్పుడు గౌరవం స్థానంలో అధికారులను ఒకవైపు నుండి అణచివేసి వారి స్థానాన్ని హస్తగతం చేసుకోవాలనే దురాలోచన ప్రారంభమవుతుంది. ఈనాడు పదవీలాలస్యులైన వ్యక్తులు ఈ విధమైన సంఘర్షణలో నిమగ్నమై వున్నారు. ఏ సంస్థ సమర్థవంతంగా కావడానికి కృషిచేస్తున్నారో, ఆ సంస్థనే నష్టపరచే పనులు చేస్తున్నారు. భాషా, జాతి, సంప్రదాయం మొదలైన వాటిని అడ్డుపెట్టుకొని నాయకులంతా తమ వ్యక్తిగత గౌరవం కోసం దేశ భవిష్యత్తుతో ఆటలాడుకుంటున్నారు. రాజ్యాధికారం కోసం మనిషి క్రూరత్వాన్ని, బీభత్స చిత్రాలు చరిత్ర పుటలలో చూడవచ్చు. ఎన్నికలలో కోట్లాదిరూపాయలు ఈ కీర్తి కండూతి కోసం నీళ్ళప్రాయంలా ప్రవహింపజేయబడుతున్నది. దానిని ఏద్దైనా నిర్మాణాత్మక కార్యాలలో ఖర్చుపెడితే ఎంతో మేలు జరుగుతుంది. ఫ్యాషన్లు, శృంగారం ధనవంతుల ఆడంబరము, కపటంగా మారి ప్రశంసలను పొందడానికి డబ్బును కుప్పలుకుప్పలుగా నాశనం చేస్తారు. అహంకారాన్ని పోషించే ఇలాంటి వారందరూ వ్యక్తులకు మరియు సమాజానికి హానికారకులు. కాబట్టి మనుషుల కీర్తిప్రతిష్ఠల కోరికను కట్టడి చేయాలనే నిర్దేశం యివ్వాలి. మూడవ సమిధ దీనికోసమే.

క్రియ–భావన : మూడవ సమిధను మంత్రోచ్చారణతో పాటు పశ్చిమ దిక్కులో స్థాపించాలి. అందరూ కీర్తికాముకతను కట్టడి చేయడంలోని మహత్యాన్ని స్వీకరించాలి. ఈ విషయంలో మృతుడు ఏవైనా పొరపాట్లు చేసివుంటే, అతని హితాన్ని కాంక్షించే వారిగా దానికి ప్రాయశ్చిత్తం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తామని, కీర్తి ప్రతిష్టలను కాంక్షించకుండా మూడు గంటలపాటు ఇటువంటివే సద్విచారాలను సత్సాహిత్యాన్ని అందజేస్తామని భావన చేయాలి. ఈ పుణ్యానికి మూడవ సమిధను స్థాపించాలి.

ఓం ప్రతీచీ దిగ్వరుణోऽధిపతిః, పృదాకూ రక్షితాన్నమిషవః |
తేభ్యో నమోऽధిపతిభ్యోనమో, రక్షితృభ్యో నమఽఇషుభ్యో
నమఽఏభ్యో అస్తు | యో౽స్మాన్ద్వేష్టి యం వయం, ద్విష్మస్తం
వో జమ్భే దధ్మః | - అథర్వ - 3.27.3

చతుర్థ సమిధ (ఉత్తర దిక్కున)

దిశ–ప్రేరణ : నాల్గవ సమిధ ద్వేషానికి అడ్డుకట్ట వేయడానికి, సృష్టిలో రకరకాల ప్రవృత్తులు గలవారు వుంటారు. వారి ఆలోచనలు, కార్యాలు, రుచి మరియు నమ్మకాలు ఒకటిగా వుండకపోవడం వలన ఉద్రిక్త వాతావరణం నెలకొంటుంది. మనకు ప్రతికూలంగా వున్నవారిని ఇష్టపడము. వారిని నాశనం చేయాలని అనిపిస్తుంది. ఇక్కడ కోపం, ద్వేషం ఉత్పన్నం అవుతాయి. ఈ అభిప్రాయబేధాలే ప్రపంచంలో జరుగుతున్న కొట్లాటలకు మూలం. అయిష్టం కారణంగా చిన్న చిన్న విషయాలలో ప్రజలు ఒకరి ప్రాణాలను ఒకరు తీసుకునేంత భయంకర శత్రువులుగా మారుతారు. ఈ అయిష్టత మూలంగా పది విషయాలలో తొమ్మిది విషయాలలో అనుకూలత, ఏకాభిప్రాయాన్ని పట్టించుకోకుండా మిగిలిన ఆ ఒక్క భిన్నత్వాన్ని ముందుకు తెచ్చి దుర్భావనలను ఉత్పన్నం చేస్తారు.

ఈ అయిష్టాన్ని, ద్వేషాన్ని కట్టడి చేయడానికి మానవ ఆచారాలను నిర్వర్తించడానికి మనుషులు సంయమనం పాటించాలి. ఈ శిక్షణను హోజరైన

వారికి ఇవ్వడం కోసం, మానవ జీవన కట్టుబాట్ల విజ్ఞానాన్ని తెలియజేయడం కోసం నాల్గవ సమిధను ఉత్తర దిక్కున సమర్పించాలి.

క్రియ-భావన : నాల్గవ సమిధను మంత్రంతో పాటు ఉత్తర దిక్కున సమర్పించాలి ఈ విధంగా భావన చేయాలి - ద్వేష, దుర్భావనల మీద అంకుశాన్ని ప్రయోగించే శిక్షణను హృదయపూర్వకంగా స్వీకరిస్తున్నాము. ఈ విషయంలో మృతుడు ఏవైనా పొరపాట్లు చేసి వుంటే వాటి ఉపశమనం కోసం మా బాధ్యతలను నిర్ణయించుకుంటాము. ఎటువంటి అభిప్రాయభేదాలు లేని వ్యక్తులు చేసే శ్రేష్ఠ కార్యాలలో మనస్ఫూర్తిగా సహకరిస్తాము. ఈ తపో పుణ్యాన్ని సమిధతోపాటు స్థాపిస్తున్నాము.

ఓం ఉదీచీ దిక్సోమోऽధిపతిః, స్వజో రక్షితాశనిరిషవః |
తేభ్యో నమోऽధిపతిభ్యో నమో, రక్షితృభ్యో నమఽఇషుభ్యో
నమఽఏభ్యో అస్తు | యో౽స్మాన్ద్వేష్టి యం వయం,
ద్విష్మస్తం వో జమ్భే దధ్మః || - అథర్వ - 3.27.4.

చితారోహణ

కట్టుబాట్ల సమిధలను స్థాపించిన తరువాత అనుభవజ్ఞులైన వ్యక్తులు చితులను పేర్చాలి. చితి ఒక విధమైన యజ్ఞ ప్రక్రియ. కనుక ఇందులో ప్రాచీన కాలం నుండి యజ్ఞ కార్యాలలో వినియోగించే సమిధలను ఉపయోగించాలి. మర్రి, రావి, మామిడి, శమీ, వెదురు మొదలయిన పవిత్ర వృక్షాల సమిధలనే యజ్ఞములలో వాడతాము. మృతుని శరీర అంత్యేష్ఠిలో కూడ యథాశక్తిగా వాటినే ఉపయోగించాలి. చందనం లాంటి సుగంధిత సమిధలు దొరికితే వాటిని కూడ చితిలో కలపాలి.

పాడెమీద ఉన్న శరీరాన్ని చితిమీద పడుకోబెట్టాలి. అందరూ కలసి సంస్కారకర్తతో ... **ఓం అగ్నేనయ సుపథా రాయే...** మంత్రాన్ని ఉచ్ఛరించాలి. ఏ దిక్కులో సజ్జనులు ప్రయాణిస్తారో జీవనాన్ని అటువైపే తీసుకెళ్ళమని

అగ్నిదేవుని ప్రార్థన ఈ మంత్రంలో వున్నది. శాంతి సద్గతుల వైపు శేష జీవనం పయనించాలని హాజరైనవారందరూ ఈశ్వరుని ప్రార్థించాలి. ఈ మంత్రంలో అదే చేయబడింది. జ్ఞానము, ప్రకాశము, వేగము, సంయమనం, శ్రమ లాంటి గుణాలకు అగ్ని ప్రాతినిధ్యం వహిస్తుంది. వాటిని ఆశ్రయించిన వారు అన్ని విధాలుగా ఉన్నతి స్థితికి వస్తారు.

చితారోహణ తరువాత ముందు చెప్పిన నిర్ధారిత మంత్రంతో అయిదవ పిండాన్ని సమర్పించాలి. తరువాత శవంపైన కూడా సమిధలు పేర్చాలి.

శరీర యజ్ఞ ప్రారంభం

అగ్నిస్థాపన : దర్భల మధ్య నిప్పు లేదా మండుతున్న బొగ్గులను వుంచి అటు-ఇటు ఊపడం వలన అగ్ని ప్రజ్వలిస్తుంది. ఆ అగ్నితో చితికి ఒకసారి ప్రదక్షిణం చేసి తల వెనుక భాగాన అగ్నిస్థాపన చేయాలి. లేదా ముందుగా అగ్ని ఎక్కడ సులభంగా ప్రవేశిస్తుందో ఆ నిర్ధారిత స్థానంలో అగ్ని స్థాపన చేయవచ్చు. వాయు ప్రవాహం వుండి, సన్నని, పలుచని, చిన్నని, త్వరగా జలించే సమిధలతో ముందుగానే ఆ స్థానాన్ని తయారుచేసుకోవాలి. అగ్ని స్థాపన సమయంలో **ఓం భూర్భువః స్వః... స్వర్ద్యౌరివ భూమ్నా...** మంత్రాన్ని పఠించి **ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే...** మంత్రంతో పొట్టు మొదలైన వాటిని చల్లుతూ, విసురుతూ అగ్నిని తీవ్రతరం చేయాలి.

ఘృతాహుతి : అగ్ని ప్రజర్విల్లిన తరువాత ఏడు నేతి ఆహూతులు ఇవ్వాలి. దీనికోసం పొడుగాటి చెక్క గరిటెను ఉపయోగించాలి. "ఓం ఇంద్రాయస్వాహా" మొదలయిన మంత్రాలతో నేతి ఆహూతులను అగ్నిస్థాపన చేసిన వ్యక్తి ఇవ్వాలి. మృతుని పుత్రుడు కాని, దగ్గరి సంబంధీకుడు గాని వుంటారు.

సామాన్యాహుతి : ఘృతాహుతి అయిన తరువాత అందరూ సుగంధిత హవన సామాగ్రితో ఏడు గాయత్రీ మంత్ర ఆహుతులు ఇవ్వాలి. దీని తరువాత శరీర యజ్ఞ విశేష ఆహూతులు సమర్పించాలి.

విశేష ఆహుతి

దిశ-ప్రేరణ : శరీర యజ్ఞ ప్రధాన మంత్రం **ఓం ఆయుర్యజ్ఞేన కల్పతాం** మేము ఈ సత్యాన్ని హృదయంగమం చేసుకొని, వ్యావహారిక జీవితంలో పాటిస్తామని సూచిస్తాము. మంత్ర సందేశం - మానవీయ ఆయుష్షు యజ్ఞం కోసమే, ఎంత కాలం జీవించినా పరమార్థం కోసమే జీవించాలి. విరాట్ బ్రహ్మను పూజించాలి. నేను నా కోసం కాక సమాజం కోసం జీవిస్తాను. దాని గురించే ఆలోచిస్తూ వుంటాను. ప్రాణం, కళ్ళు, చెవులు, వాణి, మనస్సు అన్నింటిని యజ్ఞం కోసమే సమర్పిస్తూనే వుంటాము.

ప్రాణం యజ్ఞం కోసమే. సాహసం, శక్తి, చాతుర్యం, ప్రతిభల సమస్త శక్తులన్నీ లోకహితాన్ని ఆలోచించాలి. ఆ కార్యాలలోనే ప్రవృత్తులు కావాలి. వీటినే పంచప్రాణాలయిన - ప్రాణ, అపాన, వ్యాన, ఉదాన సమాన వాయువులుగా చెబుతూ ఆహూతులు యివ్వాలి. నేత్రాలు యజ్ఞం కోసమే - అనగా ఏది చూసినా సదుద్దేశ్యంతోనే చూడాలి. అశ్లీలతతో నీచ దృష్టితో భిన్న లింగం వారైన స్త్రీ, పురుషులను చూడకూడదు. ప్రేమ మరియు పవిత్ర దృష్టితోనే ప్రతి వ్యక్తిని, వస్తువుని చూడాలి. వాటిని అందంగా, వికసింపజేసే ప్రయత్నం చేయాలి. రంధ్రాన్వేషణ చేయకూడదు. సద్గుణాలను చూసి, వెతికి ఆచరించాలి. మంచి సాహిత్యాన్ని చదవాలి. ప్రేరణనిచ్చే దృశ్యాలనే చూడాలి. దుర్భావనలను ఉత్పన్నం చేసే దృశ్యాలనుండి నేత్రాలను కాపాడుకోవాలి.

చెవులు శ్రోత్ర యజ్ఞం కోసమే. అనగా ఏది విన్నా అది శ్రేయస్కరము మరియు సద్భావనలను జాగృతం చేసేదిగా వుండాలి. చెడుమార్గంలోకి తీసుకెళ్ళే మాటలు వినకూడదు.

వాణి యజ్ఞం కోసమే చెప్పాలి - మధురమైన, ఉత్సాహకరమైన, శ్రేయస్కరమైన మంచి మాటలను చెప్పే అభ్యాసాన్ని ఆచరించాలి. అభిప్రాయభేదం లేదా అప్రియ ప్రసంగం వచ్చినా కూడ వాటిని శాంతంగా వుంచుకోవాలి. ఇతరులను చెడుమార్గంలోకి ప్రోత్సహించే సలహాలు, ద్వేషం

మరియు రోషం ఉత్పన్నమయ్యే నిందలు, చాడీలు, వ్యంగ్య పరిహాసాలు మరియు మర్మగర్భంగా ఎప్పుడూ మాట్లాడకూడదు. అసత్యాలను, నిరర్థక మాటలను మాట్లాడకూడదు. వాక్కు సంయమనం ఒక గొప్ప తపస్సుగా భావించబడుతోంది. దాని అర్థం అనవసర సంభాషణలకు దూరంగా వుండడమే కాదు. తులనాత్మకంగా సత్సంగము, శ్రేయస్కర మాటలను చెప్పడం కూడ. అలాంటి వాక్ సంయమనాన్నే మౌనం అంటారు.

మనస్సు యజ్ఞం కోసం గతి శీలం కావాలి. మనసులో అనుచితమైన, అవాంఛనీయమైన ఆలోచనలను కూడ రానివ్వకూడదు. చెడు ఆలోచనలకు మస్తిష్కంలో చోటివ్వకూడదు. అనైతికంగా ఇతరులకు హాని కలిగించి తీర్చుకునే కోరికలు మనసులో ఉదయించకూడదు. పేరాశ పనికి రాదు. మనసు ద్వేషానికి, అపహరణకు, స్వార్థానికి, అన్యాయానికి తావివ్వకూడదు. కపటము, మోసపూరిత ఆలోచనలు చేయకూడదు. ఇలాంటి నిర్మల మనసునే యజ్ఞరూపంగా చెప్పవచ్చు.

ఆత్మ యజ్ఞమయమగుగాక! ఇందులో శ్రద్ధ, నిష్ఠ, భావనలు, నమ్మకాలు, ఆకాంక్షలు ఏవి వున్నా అవన్నీ ఆదర్శవంతంగా ఉన్నతంగా మరియు సాత్వికంగా వుండాలి. అంతః కరణంలో ఉద్వేగం కాక సంతోషము, ఉల్లాసము ప్రధానంగా వుండాలి. శుభాన్నే ఆలోచించాలి. శుభాన్నే ఆశించాలి. ఆత్మను శుభంగా తయారుచేస్తూ, తయారుచేస్తూ, సంస్కరిస్తూ, సంస్కరిస్తూ, ఆ పరమాత్మ రూపంలోకి పరిణతి చెందించే కార్యం సజీవంగా వుండాలి. ఈ ప్రక్రియనే ఆత్మజ్ఞానం అంటారు.

బ్రహ్మ యజ్ఞం కోసమే. ఇక్కడ బ్రహ్మ అనే పదాన్ని వివేకము అనే అర్థంతో ప్రయోగించబడింది. మా వివేకం జాగృతమై వుండాలి. మనస్సు, చిత్తం, అహంకారాలలో ఉత్పన్నమయ్యే కషాయ, కల్మషాలు, అంతఃకరణంలో జరిగే వివిధ కలతలు మొదలయిన వాటన్నింటినీ వివేకంతో నియంత్రించాలి. ఆత్మనిగ్రహం, వివేకంతోనే సాధ్యమవుతుంది. మనోవికారం తలెత్తకుండా, చెడుమార్గంలోకి జీవితం జారిపోకుండా వుండేందుకు వివేకాన్ని శక్తివంతంగా వుంచుకోవాలి.

జ్యోతి యజ్ఞం కోసమే అగుగాక. ఇక్కడ **జ్యోతి** పదాన్ని క్రియాశీలత అనే అర్థంతో ఉపయోగించబడింది. మా యొక్క శక్తి కుమార్గగామి కాకూడదు. మా బుద్ధి సత్పథంలోనే పయనించాలి. ఆకాంక్షలు అనుచితంగా వుండకూడదు. ప్రతిభ ఇతరులపై అవాంఛనీయ భారాన్ని ఒత్తిడికి గురిచెయ్యకూడదు. విద్య యందు ఊర్ధ్వగామిగా వుండాలి. పతనం వైపు కాక ఉన్నతివైపు ముందుకు సాగాలి. ఇప్పుడు మన జ్యోతి యజ్ఞం కోసమే ప్రయోగించబడుచున్నదని భావించవచ్చు. ఈ విధంగా మన జ్యోతిర్మయి వ్యక్తిత్వంతో ప్రపంచంలో పుణ్యప్రకాశాన్ని నిర్మించి, అభివృద్ధిపరస్తూ వుండాలి.

స్వః యజ్ఞం కోసమే అగుగాక. మన వ్యక్తిత్వము లేదా అస్తిత్వము సత్ప్రవృత్తులను అభివృద్ధి పరచుటకోసం, "సత్యం, శివం, సుందరం" యొక్క మహత్తు వికసింపజేసుకొనుటమే. అహంకారము గర్వం కాకూడదు. ధర్మం, సత్యం మరియు ఈశ్వరుని గౌరవాన్ని పెంచడానికే ఉపయోగిస్తూ వుండాలి.

వృష్ఠ భాగము యజ్ఞం కోసమే అగుగాక. పైకి కనిపించే భాగాన్ని ప్రజలు మనిషిలాగా గుర్తిస్తారు. కాని లోపల మురికి నిండివుంటుంది. ఈ ప్రకారంగా మనం మన వర్తమానాన్ని ఏదోవిధంగా గడిపేస్తాము. కాని మరణోత్తర జీవితంతో సంబంధం వుండి పృష్ఠభాగము చీకటిలోనే పడి వుంటుంది. ఈ ప్రపంచం నుండి నిష్క్రమించిన తరువాత మన వెనుక ఎటువంటి గొప్ప స్మృతిని వుంచము. ఇది బాధపడవలసిన విషయం. మన వెనుక భాగ అదృశ్య పార్శ్వము కూడ యజ్ఞం కోసమే ఉపయోగించబడుకాక అని మంత్రంలో చెప్పబడినది.

చివరిగా ఈ యజ్ఞం కూడ యజ్ఞం కోసమే. ఇందులో యజ్ఞీయ సంస్కృతి చరమోత్కర్ష చెప్పబడింది. మనలో ఏ సద్భావనలు వున్నా, ఏ శుభకార్యాలు చేసినా వాటివెనుక ఎలాంటి లౌకిక లేక పారలౌకిక వ్యక్తిగత లాభాన్ని ఆశించకూడదు. అయినప్పటికీ స్వాభావికంగా పరమార్థ మార్గంలో నడిచే వారని ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోను సుఖశాంతులు అవిరళంగా లభిస్తూనే వుంటాయి. మరల ఈ విధమైన లాభాల గురించి ఆలోచించి వ్యక్తిగత స్వార్థం అనే మాట రానీయకూడదు. శుభ కర్మలను మానవత్వానికి శోభనివ్వడం కోసమే

చేయాలి. సత్యము మరియు ఔచిత్యాల విజయమే ఈశ్వర విజయము. ధర్మాన్ని అనుభవించడం, పోషించడమే మానవోచిత కర్తవ్యం. ఈ ఉదాత్త భావనలతో మరియు యజ్ఞీయ పరంపరను నిరంతరం చలనయుక్తంగా వుంచే భావనతో యజ్ఞ కర్మ చేయాలి.

చివరిగా, శరీరంలోని ప్రతి అంశాన్ని యజ్ఞమయం కావాలనే ప్రేరణతో 16 ఆహూతులు ఇవ్వాలి. ప్రతి అంశాన్ని శరీరంలోని పంచతత్వాలు శ్రేష్ఠమైన దిశలో పయనించాలనే భావనతో ఇవ్వాలి. చక్షుశక్తి సూర్యుని వైపు, వాయు మరియు ఆత్మ తత్వం ద్యులోకంవైపు, పృథ్వీతత్వం ధర్మతత్వం వైపు మరియు జలతత్వం హితకరమైన ఔషధాలవైపు సన్నద్ధమగుగాక.

క్రియ-భావన : ఒక్కొక్క మంత్రంతో సంబంధిత సంక్షిప్త ప్రేరణ ఇవ్వాలి. మృతుని వ్యక్తిత్వంలోని అన్ని అంశాలు యజ్ఞమయం అవుతున్నాయని, మన వ్యక్తిత్వం యజ్ఞీయ పరంపరకు యోగ్యతను పొందుతున్నదని భావన చేయాలి.

1. **ఓం ఆయుర్యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |**
2. **ఓం ప్రాణో యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |**
3. **ఓం అపానో యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |**
4. **ఓం వ్యానో యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |**
5. **ఓం ఉదానో యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |**
6. **ఓం సమానో యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |**
7. **ఓం చక్షుర్యజ్ఞేన కల్పాతా గ్వంగ్ స్వాహా |**
8. **ఓం శ్రోత్రం యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |**
9. **ఓం వాగ్యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |**
10. **ఓం మనో యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |**
11. **ఓం ఆత్మా యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |**

12. ఓం బ్రహ్మ యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |

13. ఓం జ్యోతిర్యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |

14. ఓం స్వర్యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |

15. ఓం పృష్ఠ యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |

16. ఓం యజ్ఞో యజ్ఞేన కల్పతా గ్వంగ్ స్వాహా |

17. ఓం సూర్యం చక్షుర్గచ్ఛతు, వాతమాత్మా ద్యాం చ గచ్ఛ, పృథివీం చ ధర్మణా| అపో వా గచ్ఛ యది, తత్ర తే హితమోషధీషు, ప్రతి తిష్ఠా శరీరైః స్వాహా || - ఋ 10.16.3.

సామూహిక జప-ప్రార్థనా

శరీరయజ్ఞం తరువాత అందరూ చితివైపు తిరిగి శాంతంగా పంక్తిబద్ధంగా కూర్చోవాలి. అవసరమయితే సంబంధిత వ్యక్తిని సైగలతో పిలిచి సంక్షిప్త చర్చ జరుపవచ్చు. వాతావరణం శాంతంగా వుంచాలి. అందరూ గాయత్రీమంత్ర మానసిక జపం చేస్తూ మృతాత్మ సద్గతికి, పరిజనుల శోకనివారణకు ప్రార్థన చేయాలి. పూర్ణాహుతి - కపాలక్రియ వచ్చేవరకు అలాగే చేస్తూ వుండాలి. శ్మశానంలో చేసే ప్రార్థన సాధనకు చాలా గొప్పది. తంత్రవిద్యను సమర్థించేవారు దీనిని అనివార్యంగా గుర్తిస్తారు. కపాల క్రియకు ముందు స్థానాన్ని వదలకూడదు. కపాల ఎముకలకు అగ్ని అంటుకుని, మెదడు భాగాన్ని ఛేదించగలిగే స్థితి వచ్చినపుడు కపాలక్రియ చేయడం జరుగుతుంది. ఆ సమయాన్ని జపానికి ఉపయోగించాలి. ఈ లోపల అనుభవజ్ఞులైన వ్యక్తి చితాగ్నిని పర్యవేక్షిస్తూ వుండాలి. సమిధలను సరియైన చోట పేరుస్తూ వుండాలి.

పూర్ణాహుతి - కపాలక్రియ

దిశ-ప్రేరణ : మెదడు జీవనానికి కేంద్రస్థానము. దానిలో ఎలాంటి ఆలోచనలు, భావనలు ఉత్పన్నమవుతాయో, దానికి అనుగుణంగానే జీవన దిశ నిర్ధారించబడుతుంది. ఉత్థాన-పతనాలకు కూడ కారణభూతమవుతుంది.

మెదడును పరిమితంగా, సంకుచితంగా వుంచకూడదు. వ్యాపకము, విశాలత ఆధారంగా వికసింపజేయాలి. ఈ సత్యాన్ని ప్రతిపాదించడం కోసం కపాలక్రియ కర్మకాండ చేస్తారు. మెదడును పగులగొట్టి ఆలోచనా కేంద్రాన్ని ఒక చిన్న పరిమితిలోనే వుండనీయకుండా, విశ్వమానవుల అనేక సమస్యలను దృష్టిలో వుంచుకొని కర్తవ్య మార్గాన్ని నిర్ధారించుకోవడానికి అవకాశాన్ని ఇస్తాము. మెదడు ఎముకలు విరగడంతో విశాల దృష్టికోణం పొందడానికి సౌకర్యంగా వుందని తెలుస్తుంది. మృతుడు మరియు జీవితులందరికీ మానసిక సంకీర్ణత హానికారకమని చెప్పి, ఆలోచింపజేయడమే ఈ పూర్ణాహుతి క్రియ లక్ష్యం. ఎవరి మెదడు చివరి నిమిషం వరకు వివేకవంతంగా వుంటుందో, వారి జీవన యజ్ఞానికి సరియైన రీతిలో పూర్ణాహుతి జరిగిందని భావించవచ్చు. దీనికి సంకేతం ఈ కపాలక్రియలో లభిస్తుంది.

క్రియ-భావన : అంత్యేష్టి సంస్కారం చేసే వ్యక్తి వెదురుకర్రను తీసుకొని చితి శిరస్సు వద్ద నిలబడాలి. అందరూ లేచి నిలబడాలి. పూర్ణాహుతికోసం హవన సామాగ్రి, ఎండుకొబ్బరి కురిడీలు సిద్ధంగా వుంచుకోవాలి. అందరికీ పూర్ణాహుతి కోసం హవన సామాగ్రి, తులసీ, చందనం మొదలయిన చెట్ల చిన్న చిన్న సమిధలు ఇవ్వాలి. పుర్రె ఎముకల మధ్యభాగం, మెత్తగా వుంటుంది. ఆ సంధిస్థానము అన్నిటికంటె ముందు జ్వలించి తెరుచుకుంటుంది. అక్కడ వెదురుకర్ర మొనతో రంధ్రం చేయాలి. ఇప్పుడు పూర్ణాహుతి మంత్రం "ఓం పూర్ణమదః పూర్ణమిదం" చెబుతూ కొబ్బరి కురిడీని వెదురుకర్ర సాయంతో శిరస్సు వద్ద వుంచాలి. అందరూ సామాగ్రిని హోమం చేయాలి.

మెదడులో వుండే జీవన నిర్వహణ ఆలోచనా తంత్రుల వరకు యజ్ఞీయ శక్తినిచ్చి విశ్వచేతనలో కలిపామని, మన మస్తిష్కాన్ని కూడ సంస్కారయుక్తంగా తయారుచేస్తున్నామని భావన చేయాలి.

పూర్ణాహుతి కపాలక్రియ తరువాత చితి ఆరేవరకు ఇద్దరు, నలుగురు అక్కడ వుండి మిగిలిన వారు వెళ్ళిపోవచ్చు. లేదా స్థానిక ఆచారాన్ననుసరించి కార్యక్రమం పూర్తయ్యేవరకు వుండి సామూహిక స్నానం, జలాంజలి, శోకప్రార్థన

మొదలయిన కృత్యాలలో పాల్గొనవచ్చు. అక్కడి నుండి వెళ్ళేముందు క్రింది విధంగా సమాపన కర్మను నిర్వహించాలి.

వసోర్ధారా, స్నేహసించనము : వసోర్ధారలో నేతిధారను పోస్తూ పూర్ణాహుతి అంతిమభాగాన్ని పూర్తిచేస్తాము. ఘృతం రెండవ పేరు స్నేహం. ప్రేమను స్నేహం అంటారు. ప్రేమతో నిండిన జీవితమే ప్రశంసనీయార్థము. కాఠిన్యము, నీరసమూ, నిష్ఠురం, కర్కశం, స్వార్థం, సంకీర్ణ జీవనాన్ని ధిక్కరించాలి. వసోర్ధారాలో నీతి, స్నేహధారను **ఓం వసోః పవిత్రమసి** మంత్రంతో పోస్తాము. వ్యక్తి జీవితం స్నేహధారలో మునిగివుండాలనేది దీని తాత్పర్యం.

ప్రదక్షిణ-నమస్కారం : హాజరైన వారందరూ చితిచుట్టూ యాని కాని చ పాపాని మంత్రంతో ప్రదక్షిణ చేస్తూ స్వర్గీయ ఆత్మపట్ల తమ గౌరవాన్ని వ్యక్తీకరిస్తారు. **ఓం నమోస్త్వ నన్తాయ** మొదలయిన మంత్రాలతో నమస్కారం చేయాలి. ఈ నమస్కారం ఈశ్వరునితో పాటు స్వర్గీయ ఆత్మకు కూడా. దివంగత ఆత్మకు మానవ జీవన స్వర్ణిమ సౌభాగ్యాన్ని ప్రదానం చేసి, అనంతకాలం వరకు అవిచ్ఛిన్న సుఖశాంతులను పొందడానికి అవకాశం 'యిచ్చినందుకు కృతజ్ఞతగా ఈశ్వరునికి నమస్కరిస్తాము. ఈ దయకు ప్రతిగా ఈశ్వరునికి నమస్కరించాలి. మృతుని వలన జీవించి వున్న వారికి ఏదైనా ఉపకారం జరిగి వుండవచ్చు. అందుకోసం ఈ సజీవ విశ్వకృతజ్ఞతలు. ఈ కృతజ్ఞతలు వ్యక్తీకరించడానికి జన జీవనానికి ప్రతినిధులుగా అభివందనం చేస్తున్నాము.

అందరూ కలసి శాంతిపాఠం చదవాలి. దివంగత ఆత్మ శరీరాన్ని త్యాగం చేసిన తరువాత ఉత్పన్నమైన వికృతులు, అశాంతిని శాంతపరచడం కోసం శాంతిపాఠం చదవాలి.

ఈ ప్రకారంగా అంత్యేష్టి సంస్కారం పూర్తయిన పిదప, సంస్కారంలో పాల్గొన్నవారందరూ ఏదైనా జలాశయానికి వెళ్ళి స్నానం చేసి, వస్త్రాలను ఉతికి లోకాచారానికి అనుగుణంగా వేప ఆకులను నమలడం లాంటి క్రిమిసంహారక ఉపచారాలను చేయాలి.

అస్థి విసర్జనం

దిశ-ప్రేరణ : అంత్యేష్ఠి తరువాత అస్థికలను సేకరించి ఏదైనా పుణ్యనదిలో, తీర్థాలలో విసర్జించే ఆచారం వున్నది. జీవన కణ, కణం సార్థకం కావాలి. అందుకోసమే శరీర అవశేషాలను కూడ పుణ్యక్షేత్రాలలో విసర్జించడం జరుగుతుంది.

అస్థికలను చితి శాంతించిన తరువాత మూడవ రోజున తీసుకోవాలి. త్వరగా తీసుకోవాలంటే పాలతో కూడిన నీటిని లేదా నీటిని చల్లి తీసుకోవచ్చు. అస్థికలను తీసుకునేటపుడు ఈ క్రింది మంత్రాన్ని చెప్పాలి.

ఓం ఆ త్వా మనసాऽనార్తేన, వాచా బ్రహ్మణా త్రయ్యా విద్యయా,
పృథివ్యామక్షికాయామపా గ్వంగ్ రసేన నివాపామ్యసౌ |

\- కా.శ్రౌ. సూ. 25-8-6.

ఈ అస్థికలను కలశం లేదా పీత వస్త్రంలో క్రింద దర్భలను వుంచి సేకరించాలి. దానిని తీర్థక్షేత్రం (నది, చెరువులు లేదా ఇతర పవిత్రస్థలం) లోకి తీసుకెళ్ళి విసర్జన స్థలం దగ్గర వుంచాలి. చేతిలో యవలు, అక్షతలు, పుష్పాలు తీసుకొని యమ మరియు పితృ ఆవాహన మంత్రం చెప్పాలి. పుష్పాలను సమర్పించి నమస్కరించాలి.

యమ

ఓం యమగ్నే కవ్యవాహన, త్వం చిన్మన్యసే రియమ్|
తన్నో గీర్భిః శ్రవాయ్యం, దేవత్రా పనయా యుజమ్|
ఓం యమాయ నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి. - 19.64

పితృ

ఓం ఇదం పితృభ్యో నమోऽ అస్త్వద్య యే, పూర్వాసో యऽ ఉపరాసऽఈయుః| యే పార్థివే రజస్యా నిషత్తా, యే వా నూన గ్వంగ్ సువృజనాసు విక్షు | ఓం పితృభ్యోనమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి | - 19.68

ఇప్పుడు అంజలిలో అస్థికలశాన్ని లేదా మూటను తీసుకొని ప్రవాహంలో గాని ఒడ్డునగాని నిలబడి యవలు, అక్షతలు, పుష్పాలతో క్రింది మంత్రం చదువుతూ అస్థికలను ప్రవాహంలో విసర్జించాలి.

ఓం అస్థి కృత్వా సమిధం తదష్టాపో, అసాదయన్ శరీరం బ్రహ్మా ప్రావిశత్|

ఓం సూర్యం చక్షుర్గచ్ఛతు వాతమాత్మా, ద్యాం చ గచ్ఛ పృథివీం చ ధర్మణా| అపో వా గచ్ఛ య తత్ర తే, హితమోషధిషు ప్రతి తిష్ఠా శరీరైః స్వాహా ||

- అథర్వ 11.10.29 : ఋ. 10-16-3.

తరువాత చేతులు జోడించి మంత్రంతోపాటు మృతాత్మను ధ్యానిస్తూ ప్రార్థన చేయాలి.

ఓం యే చిత్పూర్వ ఋతసాతా ఋతజాతా ఋతావృధః | ఋషీన్తపస్వతో యమ తపోజాం అపి గచ్ఛతాత్ ||

ఓం ఆయుర్విశ్వాయుऽ పరిపాతు త్వా, పూషా త్వా పాతు ప్రపథే పురస్తాత్| యత్రాసతే సుకృతో యత్రతऽఈయుః, తత్ర త్వా దేవః సవితా దధాతు | - అథర్వ 18.2.15,55

తరువాత అక్కడే తర్పణ మొదలయిన విశేష కార్యాలు చేయాలి. తర్పణ తరువాత-తీర్థక్షేత్రంలో నివసించే శక్తులకు నమస్కరించి కార్యాన్ని పూర్తిచేయాలి.

ఓం యే తీర్థాని ప్రచరన్తి, సృకాహస్తా నిషంగిణః | తేషా గ్వంగ్ సహస్రయోజనేऽవ, ధన్వాని తన్మసి || - 16.61

★ ★ ★